

การสร้างสรรคศิลปะสื่อประสมจากความเชื่อเรื่องพญาแถน
ในบริบทใหม่ของอีสาน¹

The Creation of Mixed Media Art from
The Belief of Thaen in The New Context of
The Northeast

อนุรักษ์ โคตรชมพู²
Anurak Khotchomphu

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสม
จากความเชื่อเรื่องพญาแถนในบริบทใหม่ของอีสาน
โดยได้รับทุนอุดหนุนโครงการสร้างสรรค์ ประจำ
ปีงบประมาณ 2562 จากภาควิชาทัศนศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์ประจำภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Lecturer, Department of Visual Arts, Faculty of
Fine and Applied Arts, Mahasarakham University
(E-mail: anurak.k@msu.ac.th)

Received: 13/12/2020 Revised: 25/01/2021 Accepted: 27/01/2021

บทคัดย่อ

การสร้างสรรคศิลปะสื่อประสมจากความเชื่อเรื่องพญาแถนในบริบทใหม่ของอีสาน เป็นงานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ได้รับแรงบันดาลใจมาจากความเชื่อเรื่องพญาแถนของชาวอีสาน เพื่อสะท้อนถึง การเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อเรื่องพญาแถนของชาวอีสาน การสร้างสรรค์เป็นผลงานทัศนศิลป์ประเภทสื่อประสม โดยใช้สื่อที่หลากหลายนำเสนอร่วมในรูปแบบศิลปะจัดวาง อันประกอบไปด้วย ดินเผา วัสดุเหลือใช้ วัสดุทัศน และเสียง โดยผู้สร้างสรรค์ได้แบ่งกระบวนการจัดทำโครงการเป็น 2 กระบวนการ ได้แก่ การศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับความเชื่อเรื่องพญาแถน ผ่านข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทัศนศิลป์

ผลจากการศึกษาและสร้างสรรค์ เกิดข้อค้นพบใหม่ ดังนี้ 1) ความเชื่อเรื่องพญาแถนนั้นมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวอีสานในหลายมิติ โดยความเชื่อที่เกิดขึ้นมีมาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามาสู่ภูมิภาค ปรากฏในรูปแบบเชิงประวัติศาสตร์ประเภท ตำนาน เรื่องเล่า นิทานพื้นบ้าน ที่เป็นทั้งลายลักษณ์อักษรและคำบอกเล่า และปรากฏชัดเจนผ่านสัญลักษณ์ทางวัตถุความเชื่ออื่นที่เป็นรูปธรรม เช่น วัตถุโบราณ ภาพเขียนฝาผนัง การที่มีหลักฐานปรากฏชัดเจนเช่นนี้ เป็นสิ่งยืนยันได้ชัดเจนว่าชาวอีสานและชนชาติลาว-ไท ในอดีต มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเดียวกันคือพญาแถน บทบาทของความเชื่อนี้ส่งผลต่อการให้ความเคารพและบูชาพญาแถนในฐานะเทวดาสูงสุด แถนจึงเป็นทั้งผู้ให้ และผู้ลงโทษ เช่นนี้แล้วชาวอีสานจึงมีความผูกพันกับแถนและสร้างความเชื่อเหล่านี้ผู้โยงกับรูปแบบการใช้ชีวิตผ่านโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ความเชื่อเรื่องพญาแถนนี้ยังมีผลต่อการมองโลก (Worldview) ของคนอีสานในบทบาทหนึ่งด้วย 2) การเปลี่ยนผ่านของความเชื่อที่มีต่อพญาแถนในบริบทใหม่ของชาวอีสานนั้น สามารถสรุปได้ว่าเหตุและปัจจัยที่ทำให้คนอีสานลดบทบาทความเชื่อเรื่องพญาแถนลงเนื่องด้วยปัจจัย 2 ประการ คือ ประการแรก ปัจจัยภายใน (Internal Factor) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับความเชื่อนี้เกิดจาก ความปรารถนา (Desire) ของชาวอีสานเองที่มีความต้องการที่จะหลุดพ้นจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ประการที่สอง ปัจจัยภายนอก (External Factor) การเข้ามาของบุคคลอื่นที่เกิดจากนโยบายการรวมอำนาจเข้าสู่

ศูนย์กลาง (Center Civilization) ในที่นี้ถ้าเป็นช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็จะหมายถึงข้าหลวงที่มาจากรัฐกลางที่มากปกครองมณฑลอีสาน ในช่วงเปลี่ยนแปลงทางการปกครองและหลังการปกครองก็จะเป็นกลุ่มนักการเมืองและทหารของรัฐไทยและมหาอำนาจอเมริกา ในยุคอีสานใหม่การเข้ามาของบุคคลภายนอกพื้นที่ของรัฐกลางและนโยบายการพัฒนาจากภายนอกยังไหลเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ความเป็นเมืองได้ส่งผ่านทางสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการศึกษา ปัจจัยภายนอกเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอีสานเป็นอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม และการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของชาวอีสานด้วย และการเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมมีผลกับการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อที่ชาวอีสานมีต่อพญาแถนด้วยเช่นกัน 3) การสร้างสรรค์ผลงานโดยมีแรงบันดาลใจมาจากความเชื่อเรื่องพญาแถนผ่านมุมมองในบริบทใหม่ของชาวอีสาน การนำลักษณะที่เป็นตัวแทนของการพัฒนาภายใต้นโยบายของรัฐมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น การใช้แผนที่ในช่วงสงครามเย็นมาใช้สามารถสร้างเรื่องราวเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบและเทคนิคได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการสร้างสรรค์ผลงานมีการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพนี้ จึงทำให้ผลงานมีจินตภาพที่ทำให้นึกถึงและเชื่อมโยงกับเนื้อหาได้เป็นอย่างดี อนึ่ง การนำเอารูปแบบบางอย่างในประเพณีบุญบั้งไฟมาสร้างสรรค์ผลงานร่วมด้วยเป็นสิ่งที่เหมาะสมถึงการปรับเปลี่ยนทางความเชื่อได้เป็นอย่างดี เพราะประเพณีบุญบั้งไฟในทางประวัติศาสตร์ตำนานเรื่องเล่านั้นมีความเชื่อมโยงกันโดยตรงกับพญาแถน การสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะการจัดวางศิลปะสื่อประสมนั้น เป็นการจัดวางรูปทรงและสื่อทางศิลปะที่หลากหลาย การที่มีสื่อหลากหลายในผลงานชุดเดียวกันถือเป็นข้อดีในทางสร้างสรรค์และการรับรู้ กล่าวคือ ผู้ชมผลงานสามารถรับรู้สุนทรีย์ได้หลากหลายประสาทการรับรู้มากขึ้น จึงสามารถรับรู้ตามประสบการณ์ร่วมได้ดีมากขึ้น การเชื่อมโยงผลงานที่ปรากฏกับเนื้อหาก็จะทำได้ดีมากขึ้นตามไปด้วย

คำสำคัญ: ศิลปะสื่อประสม, พญาแถน, อีสานใหม่

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2565

Abstract

The creation of mixed media art from the belief of thaen in the new context of the northeast. This is creative research inspired by the belief in Phaya Thaen of the people in the Northeastern Region, reflecting how the belief in Phaya Thaen of the people in the Northeastern Region has evolved through mixed media visual art creations in various forms such as pottery, waste materials, visual and audio media. The creator arranges the project into 2 processes that are the study of changes of the belief in Phaya Thaen through the history records, and visual art creation.

The study and creation processes discovered a new finding as follows 1) the belief in Phaya Thaen links with the lifestyle of the Northeastern people in many dimensions. The belief has been there since before the arrival of Buddhism in the region, as shown in the historical records in the forms of myths, tales, and folklore both verbal and written. This is clear evidence that the ancient Northeastern and Laos-Thai people worshiped the same idol that was Phaya Thaen. The influence of the belief elevates Phaya Thaen to be worshiped and respected as the supreme deity. Thus, Thaen has become both the giver and punisher. The Northeastern people and Thaen are bound together, and the belief is closely linked with the lifestyle through the social structure. The belief in Phaya Thaen also influences the worldview of the Northeastern people in a way 2) The evolution of the belief in Phaya Thaen in the new context of the Northeastern people can be concluded that there are two factors decreasing the belief in Phaya Thaen of the Northeastern people. The first factor is the internal factor which is the desire of the Northeastern people desiring to be free from the problems. Then second factor is the external factor which is

introduced by outsiders through the center civilization, if this occurs before the revolution, it would be applied to the federal officials sent to rule the Northern provinces, if it occurs during and after the revolution, it would be applied to the politicians, Thai and American soldiers. In the Northeastern new age, the federal officials and policies from the outside still continue to stream in. Urbanization has provided basic utilities, communication, and education. These external factors greatly impact the Northeastern structure. The changes from both internal and external factors have impacted the social structure and worldview of the Northeastern people. These changes also impact the belief in Phaya Thaen of the Northeastern people. 3) Creations inspired by the belief in Phaya Thaen of the Northeastern people through a new context, bringing a characteristic that represents the development under the government's policy to the creation such as employing the cold-war maps could create a content that relates to the format and technique very well. The creation also presents contents related to the impacts from the physical changes. Thus the creation has an image that reminds of the contents and connects to them very well. Moreover, integrating the Boun Bang Fai Festival into the creation reflects the direction of the change in the belief very well. Because the Boun Bang Fai Festival is directly linked to Phaya Thaen according to the myth. Mixed media art creation delivers many forms of art and media. Having many forms of media in one creation has an advantage in creation and awareness where the audience is able to enjoy the aesthetics in many senses, enhanced immersion, and contents that are more connected.

Keywords: Mixed media art, Phaya thaen, New esan

บทนำ

การค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่แถบสายภูเลย ซึ่งตั้งอยู่ห่างหลวงพระบางประมาณ 200 กิโลเมตร ออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งถือว่าเป็นหลักฐานสำคัญทั้งทางโบราณคดีและมานุษยวิทยา มนุษย์ภูเลย ในอดีตที่ขุดค้นพบถือเป็นยุคเดียวกันกับ มนุษย์ปักกิ่ง ซึ่งขุดพบที่จีน มนุษย์ชวา พบที่หมู่เกาะอินโดนีเซีย รวมไปถึงมนุษย์ออสโตรลอยด์ ทางหมู่เกาะทะเลใต้ และทวีปออสเตรเลีย มนุษย์ภูเลยนี้ถือเป็นการค้นพบหลักฐานใหม่ และทำให้ทราบว่าเมื่อ 5 แสนกว่าปีถึง 2 หมื่นกว่าปีก่อน มีมนุษย์อาศัยอยู่และดำรงเผ่าพันธุ์ต้นกำเนิดของคนชนชาติลาว ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้ามาปักหลักสร้างฐานในดินแดนสุวรรณภูมิก่อนเริ่มพุทธศักราช และก่อนที่ชนชาติจาม มอญ และขอม จะอพยพย้ายมาจากอินเดียในภายหลัง ด้วยสาเหตุการบีบบังคับให้ผู้คนนับถือพุทธศาสนา ดินแดนแห่งนี้จึงเคยมีผู้อยู่อาศัยมาก่อนแล้ว มีการดำรงชีพด้วยการปลูกข้าว เป่าแคน ฟ้อนกบ เอาบุญบั้งไฟ เอาบุญสง่เฮือ ไหว้วอนบูชาแถน และมีการใช้ชีวิตในสุวรรณภูมินี้มาแล้วมากกว่าแสนปี มนุษย์โบราณเผ่าพันธุ์ภูเลยนี้มีสัญลักษณ์ของตนเป็นรูปดวงตะวัน หรือดาวใหญ่ ซึ่งนักสำรวจทางโบราณคดีได้พบโครงกระดูกมนุษย์โบราณที่มีอายุหลายพันหลายหมื่นปี ปรากฏเป็นหลักฐานการอยู่อาศัยของพวกเขา พร้อมทั้งพบหินดาว ซ็องบั้ง และสิ่งอื่นๆ ที่พวกเขาประดิษฐ์ขึ้น

ในดินแดนของอีสาน ร้อยละ 10 สืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าพันธุ์เดิมที่เป็น จาม มอญ เขมร อีกไม่ถึงร้อยละ 10 เป็นเชื้อสายที่เข้ามาทีหลังผ่านการอพยพตามภาวะความเจริญก้าวหน้าและการเปลี่ยนผ่านของโลก เช่น จีน เวียดนาม และมีประมาณเกือบร้อยละ 90 เป็นชนเชื้อชาติลาว ที่มีบรรพบุรุษอาศัยอยู่ที่นี้เริ่มเมื่อ 5 แสนกว่าปีถึง 2 หมื่นกว่าปีก่อน ซึ่งเดิมนั้นชนชาติเผ่าพันธุ์นี้เรียกตัวเองว่าคนดาว เรื่องนี้ปรากฏหลักฐานในความเชื่อฝังลึกใน นิทานพญาแถน กล่าวคือคนดาวเป็นลูกหลานพญาแถนจากเมืองฟ้า ส่งลงมายังพื้นโลกแล้วสืบสร้างต่อมาจนเป็นบ้านเมืองมากมาย (ไพฑู ธูธา, 2554)

คนอิสานในอดีตให้ความสำคัญและให้ความเคารพต่อพญาแถน ถือว่าเป็น วัฒนธรรมร่วมของชนชาติลาว-ไท ก่อนที่จะมีการใช้ตัวอักษร โดยมีนิทานพญาแถน เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นความเชื่อและความเคารพที่มีต่อแถน ซึ่งนิทานได้กล่าวไว้ว่าพญาแถนเป็นเทวดาสูงสุดที่ปกครองทั้งโลกมนุษย์ (เมืองลุ่ม) และโลกสวรรค์ (เมืองฟ้า) ซึ่งตามตำนานเล่าว่าก่อนที่จะมีคนอยู่บนโลกมนุษย์นั้นพื้นแผ่นดินบนโลก เป็นพื้นที่ว่างเปล่า พญาแถนจึงได้ส่งคนมาเกิด โดยผ่านทาง เครื่องเขากาด ซึ่งเป็นเส้นทางที่ใช้เชื่อมระหว่างเมืองฟ้ากับเมืองลุ่ม และเครื่องเขากาดนี้เองเป็นสิ่งเดียวที่ เทวดากับคนใช้ติดต่อไปมาหาสู่กัน ซึ่งคนก็จะคอยฟังพญาแถนผ่านเส้นทางนี้เสมอ ต่อมาผู้คนเมืองลุ่มคอยแต่จะไห้ววอนขอแถนในสิ่งที่ตัวเองอยากได้โดยไม่มีการผลิต สร้างและพึ่งพาตัวเอง พญาแถนจึงเกิดความไม่พอใจเลยตัดเครื่องเขากาด เส้นทางที่ เคยใช้จึงขาดลงและหลังจากนั้นเป็นต้นมา จึงเกิดเป็นการไห้ววอนและเกิดพิธีกรรม ในการบูชาแถน เช่น ต้นระบาร้าพ้อน บูชาสัตว์ประเวทกบ เพื่อขอฝน และความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นบนโลกมนุษย์ เพราะในตำนานเล่าว่าเมืองฟ้านั้นมีสระ ใหญ่ซึ่งในแต่ละปีพญาแถนจะเปิดประตูให้นาคลงไปเล่นน้ำในสระ จึงเกิด การกระเพื่อมของน้ำตกลงมาเป็นฝน นั่นคือตำนานนิทานพญาแถน ซึ่งในที่นี้จะมี ความเชื่อมโยงกันกับตำนานเรื่องพญาคันคาก ซึ่งตามตำนานเล่าว่าเมื่อพญาคันคาก มาเกิดยังโลกมนุษย์พระองค์ทรงปกครองโลกมนุษย์ด้วยความมีศุภิธราชธรรม จึงเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของผู้คน ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงหันไปให้ความเคารพต่อ พญาคันคาก เกิดความไม่พอใจต่อพญาแถนจึงลงโทษมนุษย์โดยการไม่เปิดประตูสระ เมืองฟ้าให้นาคไปเล่นน้ำ จึงทำให้ฝนไม่ตกเป็นเวลา 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ด้วยเหตุนี้ พญาคันคากจึงทรงยกทัพไปรบกับแถนจนเป็นฝ่ายชนะ แถนจึงยอมที่จะเปิดประตู สระให้นาคลงเล่นน้ำดังเดิม แต่ในเมื่อไม่มีเครื่องเขากาดที่มนุษย์จะเดินทางไปเมือง แถนเช่นเดิมแล้ว จึงให้คนทำบั้งไฟให้นาคขึ้นไปบอกพญาแถน หลังจากนั้นมาฝน จึงตกต้องตามฤดูกาลจึงเกิดเป็นประเพณีบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหกของชาวอิสาน สืบต่อกันมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ตำนานพญาแถนถือเป็นเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ของชนชาติลาว-ไท มีมาตั้งแต่สมัยบรรพกาล และชาวอีสานซึ่งถือเป็นชนเชื้อชาติเดียวกันกับลาวจึงมีวัฒนธรรมร่วมในการนับถือและบูชาพญาแถน โดยการนับถือแถนนั้นนอกจากจะผ่านการไหว้วอนและให้ความเคารพแล้ว ชาวอีสานยังใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมดูแลให้ผู้คนอยู่ในฮีตในคอง ให้ประพฤติตามแบบชนบที่ดั้งเดิมเป็นการตอบแทนแถน ซึ่งถ้าไม่ปฏิบัติตามแล้วนั้นก็จะถูกลงโทษจากพญาแถนและบริวารของแถน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการประพฤติปฏิบัติตัวโดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร ถือเป็นวิธีหนึ่งที่ชาวอีสานยึดถือและเคร่งครัดตลอดมาในอดีต

จากประวัติศาสตร์ของการแย่งชิงพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขงในดินแดนสุวรรณภูมิจึงทำให้ดินแดนภาคอีสานและลาวตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม และต่อมาในยุคล่าอาณานิคมของชาติตะวันตกฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงจึงตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสโดยการอ้างสิทธิ์เหนือสยาม หลังจากนั้นเป็นต้นมาดินแดนอีสานซึ่งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงจึงตกเป็นส่วนหนึ่งของรัฐไทย ในการปกครองอีสานของรัฐไทยตลอดประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาเน้นรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางโดยผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นั้นได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชาวอีสานซึ่งเป็นผลให้เกิดความไม่เข้าใจในบริบทของความเป็นอีสาน ความเป็นอยู่แบบวัฒนธรรมเดิมได้ปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของภาครัฐ ชนบความเชื่อเดิมที่ดีงามบางอย่างถูกห้าม และบางอย่างถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมใหม่ที่ไหลบ่าเข้ามาผ่านความเจริญทางสาธารณสุขปโภคพื้นฐานที่รัฐบาลไทยได้ลงทุนในภาคอีสาน เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการพลิกเปลี่ยนโฉมหน้าของภาคอีสาน สาธารณูปโภคช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต ถนนสายหลัก เครือข่ายถนนชนบท ไฟฟ้า โทรศัพท น้ำประปา การสร้างเขื่อนฝาย อินเทอร์เน็ต (พัฒนา กิติอาษา, 2557) เกิดการเคลื่อนตัวทางวัฒนธรรมแบบใหม่เข้ามาอย่างรวดเร็ว จนชาวอีสานเกิดการปรับตัวไม่ทัน และขาดความพร้อมที่จะรับเอาสิ่งใหม่เหล่านี้มาเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต ความไม่เข้าใจนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญในอันที่จะก่อให้เกิดผลเสียในระยะยาวตามมา การเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมทำให้ชนบเดิมของบรรพชนอีสานที่เคยสร้างสมมาจนเป็นวิถีที่ดั้งเดิมค่อยๆ

ถูกวัฒนธรรมใหม่กลืนหายไป ความเชื่อและประเพณีที่ยึดกันเป็นฮีต-คอง ได้ลดบทบาทลง ความเชื่อเรื่องพญาแถนในอดีตที่ผูกไว้กับผู้คนอีสานผ่านระบบเกษตรกรรม ซึ่งคนอดีตถือว่าแถนเป็นผู้ให้ดิน น้ำ ลม ไฟ และความอุดมสมบูรณ์ทางผลิตผล ผ่านมาถึงยุคปัจจุบันชาวอีสานมีความต้องการในการขอที่นอกเหนือจากความเชื่อในสมัยโบราณให้ไม่ได้ นั่นก็คือความเป็นวัตถุอื่นนอกเหนือจาก ดิน น้ำ ลม ไฟ ด้วยความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุดอันผันไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ชาวอีสานจึงลดบทบาทของพญาแถนลง หันไปขอและพึ่งพากับโลกความเป็นวัตถุ ละทิ้งสิ่งที่มีอยู่เดิม มองข้ามและขาดความเข้าใจในความมีอยู่ของความดั้งเดิมในอดีต ดังจะเห็นได้จากประเพณีบุญบั้งไฟที่ได้ปรับเปลี่ยนไปจากอดีตโดยมีการเข้ามาของภาครัฐที่เน้นให้เกิดการสร้างรายได้ผ่านการท่องเที่ยว ทำให้พื้นที่มีเศรษฐกิจที่ดี ท้ายที่สุดจนนำไปสู่การพินัน และการขาดความเข้าใจในวัฒนธรรมเดิม จนกลายเป็นค่านิยมของชาวอีสานใหม่อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต

ดังนั้นในการสร้างสรรค์ผลงานทางทัศนศิลป์ เรื่อง การสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสมจากความเชื่อเรื่องพญาแถนในบริบทใหม่ของอีสาน จึงเป็นการสร้างสรรค์ผลงานโดยมีพื้นฐานจากความเชื่อตำนานพญาแถนของชาวอีสานในอดีต ผ่านมุมมองของการเปลี่ยนผ่านของความเชื่อตามสมัยปัจจุบันที่ความเชื่อนั้นได้ถูกปรับเปลี่ยนบริบท ไปจากเดิมด้วยแรงปรารถนาอื่นของชาวอีสาน โดยการสร้างสรรค์ในครั้งนี้มีรูปแบบและเทคนิคลวิธีที่เป็นผลจากการวิจัยทดลองสร้างสรรค์ เรื่อง ศิลปะสื่อประสม: การสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาการทำดินปืนของชาวอีสาน ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนโครงการสร้างสรรค์ประจำปีงบประมาณ 2560 ผลการทดลองสร้างสรรค์ดังกล่าวจึงนำมาพัฒนาและปรับใช้กับการสร้างสรรค์ในครั้งนี้ด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพญาแถนที่มีความเชื่อมโยงกับมิติต่างๆ ที่ประกอบสร้างขึ้นเป็นวัฒนธรรมอีสาน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนผ่านของความเชื่อที่มีต่อพญาแถนในบริบทใหม่ของชาวอีสาน

3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสื่อประสม (Mixed media art) ที่มีรูปแบบทั้ง 2 และ 3 มิติ โดยมีแรงบันดาลใจมาจากความเชื่อเรื่องพญานาคผ่านมุมมองในบริบทใหม่ของชาวอีสาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผู้วิจัยที่มีความสนใจในเรื่องพญานาคและความเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ สามารถนำผลการวิจัยไปวิเคราะห์เพิ่มเติมประกอบผลงานวิจัยได้
2. นักจิตวิทยาทางศิลปะสามารถนำความรู้จากสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลไปใช้ในการวิเคราะห์ศิลปิน ผลงานศิลปะ ที่มาจากภูมิภาคอีสาน อันมีความเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม
3. เป็นประโยชน์ต่อศิลปินในฐานะผู้สร้างสรรค์ ที่มีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาแหล่งข้อมูลเชิงวิจัยสร้างสรรค์ เพื่อผลงานสร้างสรรค์ที่มีประสิทธิภาพทั้งที่มา เนื้อหา รูปแบบ และเทคนิค
4. ผู้สร้างสรรค์งานศิลปะที่มีความสนใจ สามารถนำหลักการทฤษฎีทางด้านทัศนศิลป์ ไปปรับใช้ในผลงานสร้างสรรค์ของตัวเอง เพื่อให้เกิดการสร้างสรรคในรูปแบบแนวทางใหม่ โดยเน้นสารที่ต้องการสื่อมากกว่ารูปแบบของผลงาน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา เป็นการกำหนดเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวอีสานในบริบทใหม่ ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตด้วยเหตุและปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง โดยมีความเชื่อมโยงกับประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน
2. ขอบเขตรูปแบบ ผู้สร้างสรรค์ใช้ศิลปะสื่อประสม (Mixed media art) ที่มีทั้ง 2 มิติและ 3 มิติ ในบางชิ้นผลงานมีการนำเสนอในรูปแบบศิลปะจัดวาง (Installation Art)
3. ขอบเขตเทคนิค มีการนำเอาวัสดุที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา เช่น ดินปืน ผ้า กระดาษ เกลือ ดิน และวัสดุสำเร็จรูป (Readymade) หรือเหลือใช้

(Found Objects) อื่นที่ผู้สร้างสรรค์เห็นว่ามีความเหมาะสม มาใช้สร้างสรรค์ผลงาน และในบางชิ้นงานจะมีการนำเอาเทคนิคทางด้าน วีดีโอ (Video) เสียง (Sound) เข้ามาร่วมภายในชิ้นงานด้วย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการสร้างสรรค์ผลงานหัวข้อ การสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสมจากความเชื่อเรื่องพญาแถนในบริบทใหม่ของอีสาน ในครั้งนี้มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพื้นฐานทางความเชื่อความศรัทธาเรื่องพญาแถนของชาวอีสานเดิม ในบริบทของชาวอีสานใหม่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งความเชื่อ ความศรัทธา แนวคิดและรูปแบบของประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับแถน ซึ่งเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมแบบใหม่ ผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นก็เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจในการมีวัฒนธรรมร่วม เข้าใจเป้าประสงค์ของความเชื่อความศรัทธาในเรื่องพญาแถนเดิม และแสดงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นผ่านเนื้อหา รูปแบบ เทคนิค ในผลงานสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาค้นคว้าเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ เป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของชาวอีสานเรื่องพญาแถน การปรับเปลี่ยนทางความเชื่อ ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเพณี บุญบั้งไฟทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลในระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ ในรูปแบบการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการสำรวจ สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลวัสดุ มีการบันทึกทั้งการจดบันทึก การบันทึกผ่านเครื่องบันทึกเสียง การบันทึกโดยใช้สื่อภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารหลักฐานที่ปรากฏในรูปแบบหนังสือตำราแผ่นจารึก รวมถึงข้อมูลสื่อมัลติมีเดียสมัยใหม่ พื้นที่ในส่วนของการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้นจะเน้นเจาะจงไปที่ท้องถิ่นที่มีประเพณีบุญบั้งไฟในภาคอีสานที่ยังคงมีการอนุรักษ์และสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน เช่น อำเภอ

เมือง จังหวัดยโสธร, อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด, อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์, อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น, อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดร, อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อเรียบเรียงจัดหมวดหมู่ของเนื้อหา และเปรียบเทียบแยกแยะ ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเป็นแนวทางในการเขียนเอกสาร และการสร้างสรรค์จากข้อมูลที่มีอยู่ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองสร้างสรรค์ โดยการนำผลจากการทดลองในงานวิจัยสร้างสรรค์ในครั้งก่อนหน้ามาใช้ร่วมกับสื่อวัสดุอื่นที่มีความเกี่ยวเนื่องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัยสร้างสรรค์ โดยจะเน้นวัสดุที่มีความสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องพญาแถน และประเพณีบุญบั้งไฟ นอกจากนั้นแล้วยังมีการนำเอาสื่อมัลติมีเดียประเภทภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียงมาทดลองร่วมด้วย เป็นการค้นหาความเป็นไปได้ในการสร้างสรรค์ในลำดับถัดไป

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ผลการทดลองสร้างสรรค์ เป็นการวิเคราะห์ผลที่ได้จากการทดลองสร้างสรรค์ เพื่อหารูปแบบ เทคนิควิธีการในการแสดงออกผ่านผลงานสร้างสรรค์ เปรียบเทียบความเป็นไปได้ในการนำมาร่วมกันเป็นผลงานที่สมบูรณ์ และสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 5 จัดทำภาพร่างผลงานสร้างสรรค์ ผลจากการทดลองและวิเคราะห์นั้นทำให้เกิดการค้นหารูปทรงที่เกิดขึ้นในรูปแบบการร่างภาพเพื่อค้นหารูปทรงองค์ประกอบรวมไปถึงการจัดวางผลงาน การร่างภาพผู้สร้างสรรค์ใช้กระบวนการร่างภาพ ด้วยเทคนิควาดเส้น ประกอบกับการปะติด และใช้สื่อคอมพิวเตอร์ในการตัดต่อทำภาพร่างร่วมด้วย

ขั้นตอนที่ 6 การสร้างสรรค์ผลงาน จากขั้นตอนทั้งหมดที่ผ่านมาจะมีผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานเป็นอย่างมากเพราะถือเป็นการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนและมีระบบ ขั้นตอนการทำงานในบางชิ้นงานอาจจะเริ่มจากเทคนิค บางชิ้นงานอาจจะเริ่มต้นจากเนื้อหา ขึ้นอยู่กับการพัฒนาผลงานในระหว่างการทำงานที่เกิดขึ้นเพราะถือว่าเป็นตัวแปรที่เราสามารถคุมได้ แต่ผลที่เกิดขึ้นนั้นย่อมอยู่ภายใต้กรอบทาง

แนวความคิดของตัวผลงานที่วางเอาไว้ การสร้างสรรค์งานเป็นไปตามรูปแบบศิลปะ สื่อประสม โดยเกิดจากเทคนิคที่ได้ผ่านการทดลองขึ้นมาในข้างต้นและเกิดจากการผสมผสานกับวัสดุที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา รวมไปถึงการนำสื่อมัลติมีเดียมาใช้ในการแสดงออกผ่านผลงานด้วย

ขั้นตอนที่ 7 การเผยแพร่และถ่ายทอด เป็นการนำผลงานสร้างสรรค์เผยแพร่ออกสู่สาธารณชนโดยจัดแสดงนิทรรศการทางศิลปะ บอกต่อองค์ความรู้ที่ได้ค้นพบ ทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และการเผยแพร่ในรูปแบบการบรรยาย แก่นิสิตนักศึกษา บุคลากรทางศิลปะ และผู้ที่สนใจทั่วไป

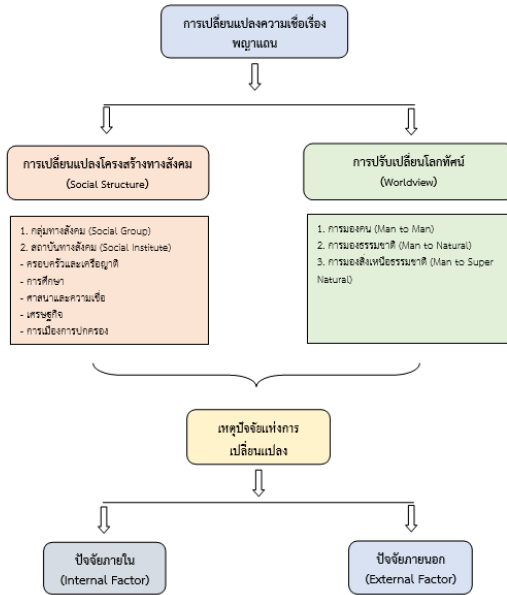
สรุปผลการวิจัย

การสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสมจากความเชื่อเรื่องพญานาครในบริบทใหม่ของอีสาน สามารถสรุปผลการศึกษาได้ว่า 1) ความเชื่อเรื่องพญานาครนั้นมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชาวอีสานในหลายมิติ โดยความเชื่อที่เกิดขึ้นมีมาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามาสู่ภูมิภาค ปรากฏในรูปแบบเชิงประวัติศาสตร์ ประเภท ตำนาน เรื่องเล่า นิทานพื้นบ้าน ที่เป็นทั้งลายลักษณ์อักษรและคำบอกต่อ และปรากฏชัดเจนผ่านสัญลักษณ์ทางวัตถุความเชื่ออื่นที่เป็นรูปธรรม เช่น วัตถุโบราณ ภาพเขียน การที่มีหลักฐานปรากฏชัดเจนเช่นนี้ เป็นสิ่งยืนยันได้ชัดเจนว่า ชาวอีสานและชนชาติลาว-ไท ในอดีต มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเดียวกันคือ พญานาคร บทบาทของความเชื่อนี้ส่งผลต่อทำให้ความเคารพและบูชาพญานาครในฐานะเทวดาสูงสุด แถนจึงเป็นทั้งผู้ให้ และผู้ลงโทษ เช่นนี้แล้วชาวอีสานจึงมีความผูกพันกับแถน และสร้างความเชื่อเหล่านี้ผู้โยงกับรูปแบบการใช้ชีวิตผ่านโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ความเชื่อเรื่องพญานาครนี้ยังมีผลต่อการมองโลก (Worldview) ของคนอีสานในบทบาทหนึ่งด้วย 2) การเปลี่ยนผ่านของความเชื่อที่มีต่อพญานาครในบริบทใหม่ของชาวอีสานนั้น สามารถสรุปได้ว่าเหตุและปัจจัยที่ทำให้คนอีสานลดบทบาทความเชื่อเรื่องพญานาครลงเนื่องด้วยปัจจัย 2 ประการ คือ ประการแรก ปัจจัยภายใน (Internal Factor) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับความเชื่อนี้เกิดจาก

ความปรารถนา (Desire) ของชาวอีสานเองที่มีความต้องการที่จะหลุดพ้นกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ประการที่สอง ปัจจัยภายนอก (External Factor) การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก การเข้ามาของบุคคลอื่นที่เกิดจากนโยบายการรวมอำนาจไว้สู่ศูนย์กลาง (Center Civilization) ถ้าเป็นช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็จะหมายถึงข้าหลวงที่มาจากรัฐกลางที่มากปกครองมณฑลอีสาน ในช่วงเปลี่ยนแปลงทางการปกครองและหลังการปกครองก็จะเป็นกลุ่มนักการเมืองและทหารของรัฐไทยและมหาอำนาจอเมริกา ในยุคอีสานใหม่การเข้ามาของบุคคลภายนอกพื้นที่ของรัฐกลางและนโยบายการพัฒนาจากภายนอกยิ่งไหลเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย ความเป็นเมืองได้ส่งผ่านทางสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการศึกษา ปัจจัยภายนอกเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอีสานเป็นอย่างยิ่ง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม และการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของชาวอีสานด้วย และการเปลี่ยนแปลงนี้ย่อมมีผลกับการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อที่ชาวอีสานมีต่อพญาแถนด้วยเช่นกัน

3) การสร้างสรรค์ผลงานโดยมีแรงบันดาลใจมาจากความเชื่อเรื่องพญาแถนผ่านมุมมองในบริบทใหม่ของชาวอีสาน การนำลักษณะที่เป็นตัวแทนของการพัฒนาภายใต้ันนโยบายของรัฐมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น การใช้แผนที่ในช่วงสงครามเย็นมาใช้สามารถสร้างเรื่องราวเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบและเทคนิคได้เป็นอย่างดี ประกอบกับการสร้างสรรค์ผลงานมีการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพนี้ จึงทำให้ผลงานมีจินตภาพที่ทำให้นึกถึงและเชื่อมโยงกับเนื้อหาได้เป็นอย่างดี อนึ่งการนำเอารูปแบบบางอย่างในประเพณีบุญบั้งไฟมาสร้างสรรค์ผลงานร่วมด้วยเป็นสิ่งที่จะสะท้อนถึงการปรับเปลี่ยนทางความเชื่อได้เป็นอย่างดี เพราะประเพณีบุญบั้งไฟไปในทางประวัติศาสตร์ตำนานเรื่องเล่านั้นมีความเชื่อมโยงกันโดยตรงกับพญาแถน การสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะการจัดวางศิลปะสื่อประสมนั้น เป็นการจัดวางรูปทรงและสื่อทางศิลปะที่หลากหลายการที่มีสื่อหลากหลายในผลงานชุดเดียวกันถือเป็นข้อดีในทางสร้างสรรค์และการรับรู้ กล่าวคือ ผู้ชมผลงานสามารถรับรู้สุนทรียะได้หลากหลายประสาทการรับรู้มากขึ้น

จึงสามารถรับรู้ตามประสบการณ์ร่วมได้ดีมากขึ้นการเชื่อมโยงผลงานที่ปรากฏกับ
เนื้อหาก็ทำได้ดีมากขึ้นตามไปด้วย

ภาพประกอบที่ 1 การเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อเรื่องพญายาณ

จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะนำผลของการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวอีสาน อันเป็นผลจากเหตุปัจจัยภายนอก และมีผลกระทบต่อความเชื่อความศรัทธาในเรื่องพญายาณเปลี่ยนไป จึงทำให้ผู้ศึกษานำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะสื่อประสม (Multimedia art) ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อีสานดังจักได้สรุปผลการสร้างสรรค์ในแต่ละชิ้นผลงานดังต่อไปนี้

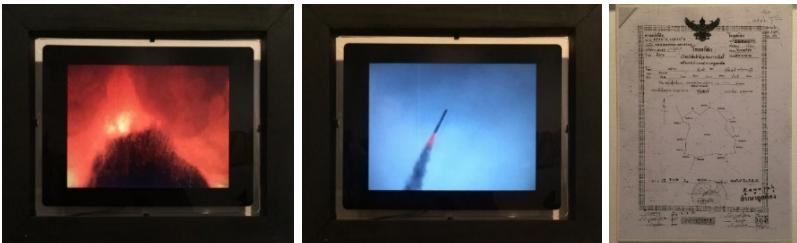
ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1 ผลงานชื่อ “Land and Hope” สร้างสรรค์ผลงานจากความเชื่อ (Hope) ของชาวอีสานในเรื่องของฤดูกาลและความเป็นไปในธรรมชาติ เช่น ภัยแล้ง ฝนตก น้ำท่วม ความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2565

เรื่องเทวดาที่ชาวอีสานเรียกว่า “แถน” ความเชื่อนี้ในอดีตมีความเชื่อมโยงกับโลกทัศน์ในการมองโลกผ่านประเพณีที่เกี่ยวกับการบูชาแถน เชื่อว่าแถนคือผู้กำหนดให้ผู้คนชาวอีสานมีความเป็นอยู่ที่ดี ชาวอีสานจึงมองแถนเป็นเหมือนผู้มาช่วยเหลือ เยียวยารักษาภัยแล้ง และทำให้ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ความเชื่อนี้ทำให้ชาวอีสานรักและบูชาพื้นที่เพราะปลูก ภูเขาป่า ภูเขาน้ำ ภูเขาฟ้า เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ให้ชีวิต และมีบุญคุณต่อชาวอีสาน การดำรงอยู่ของความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่อดีตโบราณ ความหวังของชาวอีสานได้ปรับเปลี่ยนไปพร้อมๆ กับการมองโลกทัศน์ในแบบใหม่ เมื่อพื้นที่ของอีสานได้ถูกสร้างให้เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ การเพาะปลูกและการเกษตรแบบดั้งเดิมได้ปรับเปลี่ยนเป็นการเพาะปลูกเพื่อการค้าขายและเน้นการผลิตให้ได้จำนวนมากเพื่อการส่งขายไปยังส่วนกลางและต่างประเทศ จากการค้าขายแบบพอเพียง ทำนาข้าวเพื่อให้ได้ผลผลิตเพียงเพื่อใช้ในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน ปัจจุบันชาวอีสานได้มุ่งหวังทำนาเพื่อที่จะส่งขายให้ได้เงินมา การเร่งที่จะผลิตและการเน้นการส่งขายเป็นผลให้เกิดผลกระทบทางด้านสภาพพื้นที่ตามมา มีการใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิต การใช้ต้นทุนที่สูง หากแต่การขายข้าวถูกกำหนดราคาด้วยพ่อค้าคนกลางหรือนายทุนทำให้ชาวนาอีสานต้องตกอยู่ในสภาวะที่ลงทุนมาก ลงแรงมาก แต่ได้ผลตอบแทนที่น้อย และยังเกิดผลกระทบอื่นๆ ตามมา เช่น บางครอบครัวต้องทำการกู้เงินมาลงทุน ทำให้เป็นหนี้สิน ผลตามมาก็คือต้องเอาที่ดินที่มีอยู่ไปจำนอง ไปขายเพื่อให้ได้เงินมาใช้หนี้ บางรายถึงขั้นขายทุกอย่างแล้วทิ้งอาชีพเกษตรกรรมไว้เบื้องหลัง ปรับเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างอื่น ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่จากความเชื่อเดิมที่การทำเกษตรแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยธรรมชาติ เปลี่ยนเป็นความคาดหวังในผู้นำก็คือรัฐบาลกลาง อาจจะเนื่องด้วยการให้คำมั่นสัญญาและการให้ “ความหวัง” แก่ชาวอีสานเพียงแค่มองพื้นที่ของภาคอีสานเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น ไม่ได้มองลึกเข้าไปยังความต้องการที่แท้จริง จึงขาดความเข้าใจ และเกิดผลกระทบจากนโยบายต่างๆ ที่รัฐพยายามให้ภาคอีสานกลายเป็นเพียงแค่ “พื้นที่” ที่ไร้ตัวตน

การสร้างสรรคผลงานในชุดนี้เป็นรูปแบบศิลปะจัดวาง (Installation Art) โดยการจัดวางสื่อประสม (Multimedia) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนของอิฐดินเผาที่มีการสร้างรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมด้านเท่าที่มีที่มาจากระวางของแผนที่ทางอากาศ และในขณะเดียวกันดินเผาที่แทนความเป็นดินของอีสานที่มีรูปทรงบิดเบี้ยวระแหง ประกอบกับสีและพื้นผิวที่บ่งบอกถึงความกันดารของพื้นที่ รูปทรงและสีโดยรวมของกระเบื้องดินเผาจะมีรูปทรงเป็นเนินสามเหลี่ยม แทนรูปทรงของความเชื่อแบบเดิมของชาวอีสานที่ถูกผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อม ในส่วนที่ 2 คือ องค์ประกอบของงานที่ใช้รูปแบบภาพวิดีโอแสดงการจุดบั้งไฟและการเผาดินปืน ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้ทำการตัดต่อให้เกิดเป็นผลงานเพื่อช่วยเสริมความน่าสนใจและกระตุ้นการรับรู้ เป็นการทบทวนถึงความเชื่อเดิมของชาวอีสานและการตั้งคำถามถึงความคงอยู่ของความเชื่อดังกล่าว ส่วนที่ 3 เป็นงาน 2 มิติบนเฟรมผ้าใบ ผู้สร้างสรรค์ใช้สำเนาโน้ตที่ติดของผู้สร้างสรรค์เองมาปรับเปลี่ยนรูปทรงภายในร่วมกับพื้นที่ของภาคอีสาน และตัวเลขที่มีความเชื่อมโยงกับเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแต่ละฉบับ รูปแบบที่เกิดขึ้นบางแง่มุมอาจสะท้อนถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ ในการใช้สำเนาในงานก็บ่งบอกถึงความไม่มีอยู่จริงของโน้ต ผู้สร้างสรรค์จึงใช้กระดาษถ่ายเอกสารเป็นสำเนา องค์ประกอบของผลงานทั้ง 3 ส่วน ถูกสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อทำให้ผู้ชมผลงานมีความเข้าใจในผลงานภาพรวมทั้งหมด โดยผลงานแต่ละส่วนจะช่วยเสริมทางด้านความหมายให้กับผู้ชม ผลงานจะแยกจากกันไม่ได้ หลักการนี้ผู้สร้างสรรค์ได้ประยุกต์มาจากการใช้ทฤษฎีเกสทอลต์ (Gestalt Theory) คือการทำให้องค์รวมมีความสำคัญมากกว่าส่วนย่อย การดูงานในแต่ละส่วนจึงไม่เป็นผลเท่ากับการดูงานในภาพรวม ซึ่งการศึกษาถึงทฤษฎีนี้ผู้สร้างสรรค์ได้อธิบายไว้แล้วใน ส่วนของการอภิปรายผล

ภาพประกอบที่ 2 ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1, ชื่อผลงาน “Land and Hope”
ขนาด ปรับเปลี่ยนตามพื้นที่, เทคนิค สื่อประสม (ดินเผา, กระดาษ, วิดีโอ, เสียง)

ภาพประกอบที่ 3 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1

ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2 ผลงานชื่อ “ความหวังเก่า 5 4 3 2 1 เฮ” ประกอบด้วย
3 ส่วน ในแต่ละส่วนจะมีความสำคัญที่จะช่วยเป็นส่วนเสริมทางการรับรู้เนื้อหา

และแนวความคิดที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการที่จะแสดงออก และงานชิ้นนี้เป็นผลงานที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่การแสดงผลงานคือตึก GF ที่จังหวัดขอนแก่น เป็นตึกร้างในยุคเศรษฐกิจพอสมบูรณ์ประมาณ พ.ศ. 2542 ในอดีตตึกนี้เป็นตึกสถาบันการเงิน แต่เนื่องด้วยปัญหาการเงินต่อมาสถาบันจึงได้ปิดทำการลง ตึกนี้จึงเป็นสัญลักษณ์และเป็นตัวแทนของความล่มสลายและเป็นผลกระทบจากนโยบายของรัฐในภาคอีสานได้เป็นอย่างดี เพราะจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดแรกที่รัฐบาลได้นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 – 2509 มาใช้กับพื้นที่ นโยบายที่เข้ามาในแต่ละยุคสมัยเป็นเพียงนโยบายที่ต้องการสร้างความเป็นรัฐ ต้องการให้ภาคอีสานมีความตระหนักถึงความเป็นหนึ่งของรัฐไทย นโยบายต่างๆ จึงเป็นการสร้างเพื่อส่งเสริมความเป็นรัฐผ่านพื้นที่อีสาน มุ่งหวังผลทางด้าน การติดต่อผ่านเส้นทางคมนาคมพื้นฐาน เส้นทางการค้าขาย นโยบายการปรับเปลี่ยนให้พื้นที่ขอนแก่นกลายเป็นเมือง จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ที่ไม่เคยมีมา ผู้คนชาวอีสานมีการปรับตัวในการดำเนินชีวิตครั้งใหญ่ โดยหันไปพึ่งพาอาชีพตามแบบทุนนิยมปรับเปลี่ยนจากภาคการเกษตรเป็นอุตสาหกรรมการเกษตร มุ่งเน้นปริมาณการผลิตที่สูง เพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดการส่งออกเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐ ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมามากมายสะท้อนผ่าน ประเพณีความเชื่อ วิธีการใช้ชีวิตที่หายไป สภาพแวดล้อมหลังการพัฒนา การเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นพื้นที่ทางการค้า เกิดนายหน้าค้าที่ดิน ผู้คนชาวอีสานที่งานภาคการเกษตรไปเป็นแรงงานในเมือง เกิดความเหลื่อมล้ำทางด้านความเป็นอยู่ เกิดปัญหาในสังคมเมือง สิ่งเหล่านี้ยังคงเป็นปัญหาเก่าๆทุกวันนี้นี้ ยกตัวอย่างปัจจุบันที่มีนโยบายการสร้างทางรถไฟ ก็เกิดปัญหาการเวนคืนที่ดินรอบสถานีรถไฟ ทำให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่ขาดที่อยู่อาศัย โดยไม่มีนโยบายรองรับ จึงสร้างความลำบากให้ชาวบ้านเป็นอย่างมาก ผู้สร้างสรรค์จึงต้องการสะท้อนปัญหาเหล่านี้ผ่านผลงาน เพื่อให้เกิดความตระหนักในพื้นที่ ทั้งผู้มอบนโยบาย และผู้อยู่ภายใต้ต้นนโยบาย ให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ของวิถีชีวิต ประเพณีที่ดีงามของชาวอีสานและให้รัฐหันมาให้ความสำคัญกับความ ต้องการที่แท้จริงของชาวอีสาน

ภาพประกอบที่ 4 ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2, ชื่อผลงาน
 “ความหวังเก่า 5 4 3 2 1 เฮ” ขนาด ปรับเปลี่ยนตามพื้นที่, เทคนิค สื่อประสม
 (ดินเผา, พลาสติก, ไม้อัด, วีดีโอ, เสียง)

รูปแบบเป็นผลงานศิลปะสื่อประสมจัดวาง (Multimedia Installation Art) และเป็นงานศิลปะจัดวางที่เจาะจงพื้นที่ (Site Specific Installation Art) โดยการจัดวางวัตถุทางศิลปะ 3 ส่วนประกอบกันขึ้นเป็นชิ้นเดียว การรับรู้และการชมผลงานจะต้องชมในภาพรวมของผลงานทั้งหมดประกอบกันจึงจะสื่อความหมาย ผลงานในส่วนแรกจะเป็นกระเบื้องหลังคาดินเผา (ชาวอีสานเรียกกระเบื้องหลังคา ดินขอ) ที่ประกอบสร้างบนไม้อัดจำลองแผนที่จังหวัดขอนแก่นในช่วงสงครามเย็นที่สร้างขึ้นโดยรัฐบาลไทยร่วมกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา และถูกใช้เป็นแผนที่ทางกายภาพเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์และวางนโยบายการพัฒนาของรัฐ รูปทรงที่เกิดขึ้นในส่วนของดินเผาจะเป็นรูปทรงของพื้นที่ทางกายภาพที่ก่อตัวเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมที่เกิดจากการสร้างพื้นผิวโดยการเผาดินร่วมกับดินปืน เป็นรูปร่างสามเหลี่ยมแทนรูปทรงทางความเชื่อเดิมของชาวอีสาน ในส่วนถัดมาเป็นส่วนของชนวนดินปืนที่สร้าง

มาจากรูปทรงของแม่น้ำชี ซึ่งถือเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญกับการดำเนินชีวิตของชาวอีสานและคนขอนแก่น หนึ่งอาจมองได้ว่ามีที่มาจากเส้นทางของถนนมิตรภาพที่สร้างจากนโยบายของรัฐ และอาจจะมองได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แทนเส้นทางรถไฟได้อีกมุมหนึ่ง สุดแล้วแต่ผู้ชมผลงานจะมีประสบการณ์ไปในทิศทางใด ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการเผาและวางเส้นขนวนปูนปลาสเตอร์เคลื่อนไหวเข้าหาส่วนแผ่นที่หลังคากระเบื้องดินเผา ส่วนที่สามเป็นวิดีโอและเสียง ผู้สร้างสรรค์ยังใช้วิดีโอที่มีความเป็นตัวแทนของความหวังของชาวอีสานผ่านประเพณีบุญบั้งไฟ ทำให้เกิดการซ้อนทับของอดีตและปัจจุบัน ประกอบกับเสียงที่เป็นการโห่ร้องด้วยความดีใจ เหมือนการบ่งบอกถึงการมีความหวัง วิดีโอถูกจัดวางรับกับทิศทางของการชมงานผ่านจอมอนิเตอร์และเสียงส่งสัญญาณออกทางลำโพงเสียง ทั้งหมดจะให้เล่นในลักษณะวนซ้ำ

ภาพประกอบที่ 5 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2

ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 3 ผลงานชื่อ “มิตรภาพและความหวัง” โดยมีที่มาและเนื้อหาเกี่ยวกับถนนมิตรภาพที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2498 ในระยะแรกเส้นทางเริ่มต้นจากจังหวัดสระบุรีถึงนครราชสีมาระยะทาง 148 กิโลเมตร โดยความร่วมมือของรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกา จึงได้ถูกตั้งชื่อว่า “ถนนมิตรภาพ” เพื่อแสดงถึงความเป็นมิตรระหว่างทั้งสองประเทศ ต่อมา พ.ศ. 2504 ได้สร้างถนนมิตรภาพต่อจากนครราชสีมาจนถึงหนองคายรวมระยะทาง 360 กิโลเมตร ได้รับความช่วยเหลือจากองค์การบริหารวิเทศกิจแห่งสหรัฐอเมริกา (USOM) ทำพิธีส่งมอบในช่วงที่ จอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี การสร้างถนนมิตรภาพนอกจากจะเป็นนโยบายการพัฒนาด้านปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2565

สาธารณประโยชน์การคมนาคมแล้วการก่อสร้างถนนมิตรภาพนั้นเป็นความร่วมมือระหว่างรัฐไทยกับอเมริกาซึ่งการเข้ามาของอเมริกานอกจากจะทำให้การสนับสนุนในการทำถนน ยังมีการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือในการสร้างแผนที่ทางอากาศ โดยการใช้เครื่องมือที่ทันสมัย ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงสงครามเย็นการที่ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมที่มีต้นทางจากโซเวียตและจีนในสมัยนั้นทำให้ดินแดนอินโดจีน เช่น เขมร เวียดนาม ลาว ที่ติดชายแดนไทยมีการปกครองโดยระบอบคอมมิวนิสต์ ทางรัฐไทยและสหรัฐอเมริกามีความเป็นกังวลใจว่าชาวอีสาน ซึ่งมีเขตแดนติดกับประเทศเหล่านี้ และยังมีเชื้อสายเดิมเป็นชาวลาว จะมีความเอนเอียง จึงได้หาวิธีในการที่จะให้ชาวอีสานเกิดความสำนึกในความเป็นไทยและยึดมั่นในระบอบการปกครองแบบตะวันตกนั้นก็คือประชาธิปไตย นโยบายการพัฒนาต่างๆ จึงไหลบ่ามาทางภาคอีสานในยุคนี้ และเพื่อเป็นการสอดส่องพฤติกรรมของชาวอีสาน และพื้นที่อื่นๆ ที่มีความเสี่ยง รัฐบาลจึงมีการสำรวจและจัดทำแผนที่ทางอากาศทุกที่ของประเทศ การมอง “พื้นที่” ของภาคอีสานในช่วงนี้จึงเป็นการมองอีสานเป็นเพียง “พื้นที่ทางยุทธศาสตร์” เพียงเพื่อหวังความมั่นคงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐ โดยรัฐยังไม่ให้ความสำคัญกับ “พื้นที่ของความเป็นคนอีสาน” อย่างแท้จริง ทำให้การพัฒนาดังกล่าวขาดความเข้าใจ ขาดความรู้ ขาดความร่วมมือที่แท้จริงจากภาคประชาชน ถนนมิตรภาพที่สร้างขึ้นจึงมีนัยยะทางการเมืองแฝงอยู่ และถนนมิตรภาพเองยังส่งผลกระทบต่อตรงต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต โครงสร้างทางสังคมของชาวอีสาน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ ประเพณีดั้งเดิม เปลี่ยนผ่านไปเป็นวิถีชีวิตของความเป็นเมือง ตามแบบอย่างทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่รัฐไทยพยายามให้ทุกพื้นที่ในภาคอีสานเป็นอย่างประเทศทุนนิยมตะวันตก

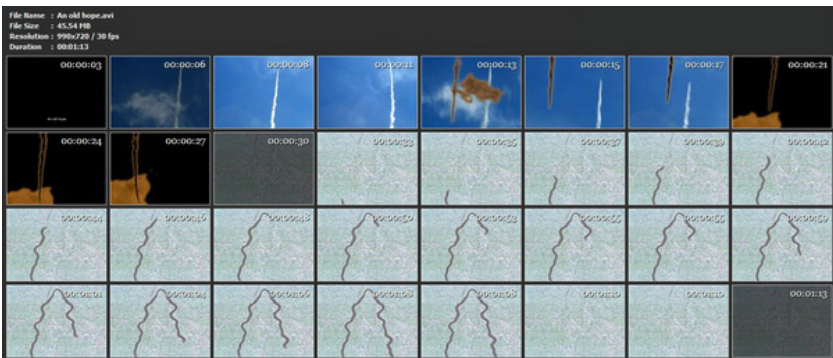
ผู้สร้างสรรค์สร้างงานในรูปแบบ วิดีโออาร์ต (Video Art) โดยใช้แผนที่ทางอากาศของจังหวัดขอนแก่นซึ่งเป็นตัวแทนของพื้นที่ที่รัฐไทยให้ความสำคัญกับการวางแผนนโยบายการพัฒนาและแผนที่ดังกล่าวมีเส้นทางถนนมิตรภาพตัดผ่านชัดเจน และใช้รูปทรงของถนนที่ก่อรูปขึ้นจากจุดเริ่มต้นด้านล่างของภาพไปสู่ด้านบนแล้วร่วงตกลงมา การก่อรูปขึ้นของถนนมีลักษณะเป็นเส้นเหมือนการพุ่งทะยานขึ้นของบั้งไฟ และตกลงมายังพื้นเหมือนกัน รูปทรงองค์รวมที่เกิดขึ้นของเส้นมีลักษณะเป็น

รูปสามเหลี่ยมเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อ และความศรัทธาเดิมของชาวอีสาน วิดีโออีกส่วนหนึ่งที่น่ามาตัดต่อร่วมกันคือวิดีโอเส้นของคว้นบั้งไฟที่ทะยานขึ้นไปบนท้องฟ้า และขณะเดียวกันก็ทะยานลงมาในลักษณะที่สวนทางกัน บ่งบอกถึงความขัดแย้งกันทางความเชื่อ เพื่อทำให้ผลงานมีการรับรู้ที่มากขึ้นผู้สร้างสรรค์ยังได้นำเสียงมาใช้ในการตัดต่อร่วมด้วย งานชิ้นนี้จึงประกอบด้วยภาพวิดีโอและเสียง นำเสนอผลงานผ่านการฉายจากเครื่องฉายภาพลงบนจอรองรับโดยการจัดสถานที่ให้ผู้ชมงานได้มีระยะการชมที่เหมาะสมด้วยการใช้เก้าอี้เป็นตัวกำหนดระยะ

ภาพประกอบที่ 6 ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 3, ชื่อผลงาน

“มิตรภาพและความหวัง”ขนาด 1.13 นาที, เทคนิค วิดีโอและภาพเคลื่อนไหว

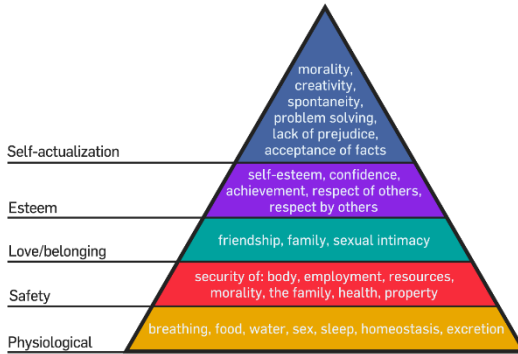
ภาพประกอบที่ 7 รายละเอียดผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 3

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2565

อภิปรายผล

ผลการศึกษาและสร้างสรรค์ข้างต้นที่กล่าวมานั้นเป็นข้อสรุปที่ผู้สร้างสรรค์เองได้ค้นพบจากการวิเคราะห์และผลสำริดที่เกิดขึ้นในผลงานสร้างสรรค์ ซึ่งมีความจำเป็นต้องอภิปรายเพิ่มในประเด็นที่อาจจะมีความสัมพันธ์กันเพื่อให้เกิดประโยชน์สำหรับผู้สร้างสรรค์เองที่จะเป็นการทบทวนและนำไปเป็นประโยชน์ในการศึกษาในครั้งถัดไป และจะเป็นช่องทางให้เกิดการแลกเปลี่ยนอื่น สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม โดยการศึกษาและสร้างสรรค์ในครั้งนี้สามารถอภิปรายตามประเด็นต่างๆ ดังจะยกตัวอย่างต่อไปนี้

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพื้นที่และคนอีสานเกิดจาก ความปรารถนา (Desire) ของชาวอีสานเองที่มีความต้องการที่จะหลุดพ้นกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น พื้นที่อีสานเป็นที่ทราบกันดีว่ามีความแห้งแล้ง ชาวอีสานมีความปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากปัญหานี้เพราะทำให้เกิดผลกระทบทางด้านการใช้ชีวิตและการทำมาหากิน แรงปรารถนาที่อยากจะทำผ่านความยากจน มีความต้องการในสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน เพื่อมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ความต้องการนั้นก็ยังไม่ได้รับการตอบสนอง ความต้องการของคนอีสานสามารถอธิบายได้โดยใช้หลักทฤษฎีของ มาสโลว์ (Abraham Maslow) คือ ทฤษฎีลำดับความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Needs Hierarchy Theory) เมื่อพิจารณาปัจจัยภายในที่ผลักดันให้คนอีสานมีแรงปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากความยากลำบาก และต้องการความเอาใจใส่เหลือวแล คือความต้องการลำดับพื้นฐานในขั้นแรก (Physiological Needs) หากแต่ในความเป็นจริงแล้วพื้นฐานทางสังคมและอาชีพของชาวอีสานมีความยากจน ปัจจัยพื้นฐานของความจำเป็นมนุษย์ดังกล่าวตามหลักทฤษฎีจึงยังไม่ได้รับการตอบสนอง และลำดับความต้องการในลำดับถัดไปจึงยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้

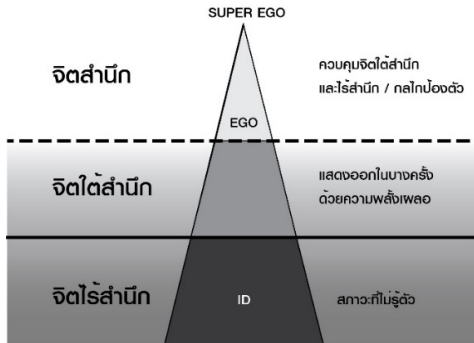
ภาพประกอบที่ 8 Maslow's Needs Hierarchy Theory
ที่มา: Ibrahim Tirimba Ondabu (2014)

ความต้องการของมนุษย์จะเป็นลำดับขั้นตามทฤษฎีข้างต้น กล่าวคือ หากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองในลำดับความต้องการขั้นพื้นฐานแล้ว ความต้องการในลำดับขั้นต่อไปก็จะไม่ได้รับการตอบสนองเช่นกัน จะเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อีสานกับความต้องการของชาวอีสานซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ชาวอีสานต้องการการปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงสถานะของตัวเองอยู่ตลอดเวลาเนื่องด้วยเหตุผลทางพื้นที่กายภาพที่แห้งแล้ง สภาพการดำรงชีวิตที่ค่อนข้างขัดสน การขาดความเอาใจใส่จากภาครัฐอย่างเข้าใจ

นอกจากทฤษฎีลำดับความต้องการของมาสโลว์ที่นำมาอธิบายในความต้องการขั้นพื้นฐานของชาวอีสานแล้วยังมี ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalysis) ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ที่สามารถอธิบายแรงผลักดันดังกล่าวได้ กล่าวคือ เมื่อความต้องการพื้นฐานคือปัจจัย 4 ของมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองในเบื้องต้น จึงทำให้เกิดแรงปรารถนา ผลักดันออกมาจากภายในตัวของชาวอีสานเอง ซึ่งในบางครั้งแสดงออกผ่านจิตใต้สำนึก และจิตไร้สำนึกของคออิสาน

พฤติกรรมของมนุษย์อาจอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีโครงสร้างจิต (Mind Structural Theory) ที่กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเป็นผลจากการ

ประนีประนอมกันระหว่าง ซุปเปอร์อีโก (Super Ego) ซึ่งเป็นจิตที่สำนึกต่อคุณธรรม และข้อกำหนดของสังคม คอยควบคุม และยับยั้งความปรารถนาของ อิด (Id) ซึ่งเป็นความปรารถนาของสัญชาตญาณ ทำให้เกิด ลักษณะ ตน หรือ อีโก (Ego) ขึ้นมา ดังภาพ

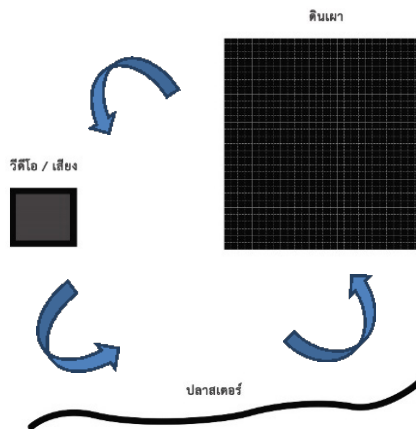

ภาพประกอบที่ 9 แสดงโครงสร้างจิต

จากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ สามารถนำไปอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับพื้นที่อีสานและความเป็นอีสานได้ กล่าวคือ ชาวอีสานมีพื้นที่ทางกายภาพที่มีภูมิประเทศแห้งแล้ง จึงส่งผลให้เกิดความยากจนแร้นแค้นกว่าภูมิภาคอื่น ด้วยความเดือนร้อนดังกล่าวส่งผลต่อสภาพจิตใจของชาวอีสาน ผลกระทบที่ฝังลึกลงไปภายในของคนอีสานอีกประการคือการเข้ามาของประเทศไทยในความต้องการให้พื้นที่อีสานเป็นรัฐเดียวกับส่วนกลาง ผ่านการเอาไรต์เอาเปรียบด้วยระบบกลไกของรัฐทั้งในช่วงก่อนและหลังการปกครอง พ.ศ. 2547 ชาวอีสานถูกมองว่าเป็นพื้นที่ของปัญหาเรื่อยมา ความตอกย้ำนี้ได้หยั่งลึกลงไป จิตใต้สำนึก ของคนอีสาน จึงทำให้มีกลุ่มคนอีสานบางกลุ่มเกิดแรงผลักดันที่จะขับจิตใต้สำนึกนั้นออกมาด้วยการเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมผ่านกระบวนการต่างๆ การที่รัฐมองว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลกลาง ด้วยการใส่ร้าย ยิ่งเป็นสิ่งผลักดันให้จิตไร้สำนึก ของคนอีสาน แสดงออกมาเมื่อชาวอีสานไม่ได้รับการตอบสนองต่อความต้องการนั้น ซึ่งในอดีตก่อนหน้าของการเข้ามาของประเทศไทยส่วนกลางชาวอีสานล้านช้าง

ดำรงชีวิตด้วย จิตสำนึก ที่มีกลไกป้องกัน กล่าวคือ ชาวอีสานแสดงออกทางกลไกป้องกันผ่าน ประเพณี ภาระเล่น ความสนุกสนาน เสียงพึม แคน และเสียงลำ เพื่อลดแรงปรารถนาของจิตใต้สำนึกลง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอยู่แล้วเป็นปกติ หากแต่กลไกเหล่านี้ได้ลดน้อยลง เพราะผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคนอีสาน และเกิดกลไกป้องกันแบบอื่น เช่นการหันไปบริโภคแบบสังคมเมือง ตามแบบที่นโยบายของรัฐพยายามให้เป็น

การนำทฤษฎีด้านการจัดองค์ประกอบของการจัดวางวัตถุทางศิลปะมาใช้ในผลงานสร้างสรรค์ในบางชิ้นผลงาน โดยทฤษฎีที่ใช้คือทฤษฎีเกสทอลต์ (Gestalt Theory) มีความน่าสนใจที่จะนำมาใช้ในการจัดวางศิลปะสื่อประสม เนื่องจากสื่อประสมบางสื่อและบางผลงานไม่สามารถที่จะแยกขาดจากสื่ออื่นได้ ผู้ชมงานศิลปะจำเป็นต้องชื่นชมผลงานสร้างสรรค์ด้วยลักษณะการพิจารณาผลงานแบบองค์รวมจึงจะรับรู้และเข้าถึงผลงานชิ้นนั้นๆ ได้ ยกตัวอย่างเช่นผลงานที่ชื่อ “ความหวังเก่า 5 4 3 2 1 เฮ” ผู้สร้างสรรค์ได้จัดวางสื่อศิลปะออกเป็น 3 ส่วน เพื่อการรับชมและรับฟังผลงานศิลปะผ่านลักษณะการจัดการในองค์รวมตามภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 10 แสดงการจัดวางวัตถุทางศิลปะของผลงานชื่อ “ความหวังเก่า 5 4 3 2 1 เฮ”

จากภาพเมื่อผู้ชมงานศิลปะชื่นชมผลงานในระนาบพื้นใดก่อนก็ตาม วัตถุชิ้นอื่นจะถูกเส้นนำสายตา หรือเสียงนำพาไปมองและฟังวัตถุทางศิลปะและสื่ออื่นใกล้เคียงทันที และการที่มีหลายสื่อในผลงานชิ้นเดียวก็มีข้อดีคือผู้ชมสามารถรับรู้ผ่านประสาทการรับรู้ได้หลายทาง ทั้งรูป กลิ่น เสียง จึงทำให้เกิดจินตนาการร่วมไปกับผลงานได้ดีขึ้น และการใช้สื่อที่เป็นภาพเคลื่อนไหวหรือวิดีโอก็ส่งผลดีในด้านการกระตุ้นประสาทการรับรู้ทางตาได้เป็นอย่างดี

จากภาพประกอบข้างต้นกรอบด้านนอกจะแสดงการจัดวางหน่วยแบบการซ้ำของจังหวะที่มีขนาดรูปทรงที่มีความใกล้เคียงกัน ผู้สร้างสรรค์จึงได้ดำเนินการจัดวางน้ำหนักของสีเพื่อสร้างเป็นรูปทรงภายในใหม่ที่เกิดการทับซ้อนกันขึ้น จุดมุ่งหมายก็เพื่อที่จะทำให้เกิดความน่าสนใจ และทำให้เกิดความหมายใหม่ของรูปทรง กล่าวคือรูปทรงและสีที่เกิดขึ้นนั้นผู้สร้างสรรค์ได้จัดวางในลักษณะที่เป็นรูปสามเหลี่ยมอันแสดงถึงรูปทรงแห่งความเชื่อความศรัทธาของชาวอีสานที่มีต่อพญาแถน ผู้สร้างสรรค์ได้ใช้เทคนิคดินเผาพร้อมกับดินปืนซึ่งจะให้ผลทางด้านเทคนิคของร่องรอยการไหม้แทนค่าความไม่ยั่งยืนทางความเชื่อเดิม อันเป็นผลกระทบจากความเชื่อเรื่องพญาแถนในบริบทใหม่ของชาวอีสาน และความเป็นดินที่ปรากฏในผลงานเป็นรูปทรงของความเป็นตัวแทนของพื้นที่ทางภาคอีสาน

สัญลักษณ์ (Symbol) ผู้สร้างสรรค์ได้สร้างสัญลักษณ์เพื่อเป็นตัวแทนของการสื่อความหมายในผลงานซึ่งสัญลักษณ์ที่ใช้จะปรากฏในตัวผลงานเช่น การเผาเป็นตัวแทนของการทำลาย การหลุดลอกเป็นตัวแทนของความไม่คงทนเปลี่ยนแปลง ดินเป็นสัญลักษณ์แทนพื้นที่ของความเป็นอีสานเดิม สัญลักษณ์ของชนวนดินปืนที่ผ่านการเผาพร้อมกับเหรียญบอกลึงค่านิยมใหม่ที่เน้นการให้ความสำคัญกับทุนนิยมเส้นของดินที่เป็นสัญลักษณ์ของสายน้ำ รวมไปถึงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากภาพเคลื่อนไหว ซึ่งด้วยพื้นฐานของสื่อที่ปรากฏในผลงานจะให้ความรู้สึกถึงการทำลายนั้นหมายถึงการลดบทบาททางความเชื่อเดิมในเรื่องพญาแถน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเนื้อหาหรือประเด็นในการสร้างสรรค์ผลงานในฐานะของผู้ที่ทำงานศิลปะนั้นผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญไม่ได้น้อยไปกว่าการสร้างสรรค์ เนื่องด้วยเหตุผลที่ว่าผลงานศิลปะถูกสร้างขึ้นด้วยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์เอง การนำประเด็นที่เป็นสิ่งที่ศิลปินเห็นว่าสมควรที่จะมาแสดงทัศนคติบางอย่างที่เป็นประโยชน์ในการบอกเล่าผ่านผลงานศิลปะ ถือเป็นสิ่งที่ไม่น้อยไปกว่าการถ่ายทอดทางความรู้สึกและอารมณ์ เพราะนอกจากจะได้สุนทรียรสแล้วยังทำให้เกิดผลกระทบทางสังคมด้วย ถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้สร้างสรรค์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จากการศึกษาผลงาน ผู้สร้างสรรค์ได้ทำการศึกษาและสร้างสรรค์ในกรอบของพื้นที่และเวลาตามที่ผู้สร้างสรรค์ได้กำหนดเอาไว้ และเป็นเนื้อหาที่ทำการศึกษาแบบยกตัวอย่างมาทำการวิเคราะห์ให้พอเห็นภาพของแนวเรื่องที่ต้องการนำไปต่อเติมจนเป็นแนวความคิด และนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานตามแนวคิดนั้นๆ ในประเด็นการสร้างสรรค์ผลงานสื่อประสมในชุดนี้ มีจำนวน 3 ชิ้นซึ่งมีการสร้างสรรค์และจัดแสดงนิทรรศการขึ้นในระหว่าง พ.ศ. 2562 – 2563 ซึ่งในช่วงเวลาของการสร้างสรรค์ในบางชิ้นอาจจะมีช่องว่างกันอยู่พอสมควร จึงอาจทำให้เกิดแนวเรื่องอื่นที่เป็นประเด็นย่อยแทรกมาในบางชิ้นผลงาน ดังนั้นจึงควรที่จะวางกรอบและตัวแปรในการสร้างสรรค์ผลงานควบคู่ไปกับการควบคุมเวลาให้มีความเหมาะสมและต่อเนื่อง

ประเด็นที่อยากเสนอแนะเพิ่มเติม การใช้สื่อที่มีความหลากหลายในผลงานศิลปะมีความจำเป็นที่จะต้องควบคุมสัดส่วนของสื่อให้มีความเหมาะสมในผลงาน มิเช่นนั้นแล้วสื่อที่มีผลต่อการรับรู้มากกว่าแต่ไม่ต้องการให้เป็นสื่อหลักในงาน อาจแสดงผลทางการรับรู้มากเกินไปกว่าสื่ออื่น จนทำให้เกิดความไม่น่าสนใจที่จะชื่นชมผลงาน เช่น สื่อสมัยใหม่ประเภทภาพเคลื่อนไหว วิดีโอ คอมพิวเตอร์ อิเล็กทรอนิกส์ เสียง เป็นต้น ดังนั้นการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสมจากความเชื่อเรื่องพญาแถนในบริบทใหม่ของอีสาน ในครั้งนี้จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับทั้งตัวผู้สร้างสรรค์เองและผู้ที่ต้องการพัฒนาเพิ่มเติมจากผลการศึกษาและสร้างสรรค์

ไว้ให้เกิดผลงานที่มีความร่วมสมัยและในขณะเดียวกันผู้สร้างสรรค์ก็มีความมุ่งหวังว่าผู้ชมผลงานจะเปิดใจ เปิดประสบการณ์ไปกับผลงานศิลปะนอกกระแสในรัฐไทย

เอกสารอ้างอิง

- ไผท ภูธา. (2554). *ความเป็นมาคนอีสานในเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- พัฒนา กิติอาษา. (2557). *คู่มืออีสานใหม่*. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- Ibrahim Tirimba Ondabu. (2014). A theory of human motivation: The Tirimba Grouping theory of motivation. *Scientific Online Publishing*, 1(1), 17.